

Eth pan deras hadas

Las hadas qu'avèn galerias devath era tèrra e qui avèn crutsat. Qu'èra hèra beròi, tot qu'èra plan reglat *ho hòu* ! com en un castèth ! Qu'èran hèra richas ! E quan avèn besonh de s'acochar que demandavan a ua hemna... qui n'èra pas hada e ! Pr'amor autes còps las hemnas que s'acochavan enter eras n'anavan pas sovent préner ua « sage femme ». Ua hemna qui n'avè avut cinc o sheis de familha que's pensavan « Tè aquera que va har l'ahar » ! E las hadas qu'avèn a *acochar* coma eras autas. E alavetz ua hada qui s'anava acochar que demandè a ua d'aqueras hemnas :

- E vieneràs a pus près a tau temps ?
- Que vienerèi que'u digó era hemna, que vienerèi.

Lavetz quan esté eth moment *que la s'anèn cuèlher*. La hemna que i anè en aqueth « souterrain » e que l'acochè hèra plan a la hada. Tot qu'anè hèra plan...mes que i a hèra de temps e ! Sables que me'n poish desbrombar tanben ! Lavetz, qu'èra *era prauba mair de Panissa*. Qu'i avèn confiença pr'amor qu'èra vielha...

I après, qu'i avè d'i tornar, sovent, tant qui èra malauda era hada. Que la hasèn minjar, que la suenhavan hèra plan a « l'acochusa ». Que hasèn tot, que la suenhavan hèra plan. Alavetz çò qui avè remarcat aquera hemna qu'eth pan èra hèra bon, que'u se hasèn hèra bon. Mes las hadas que l'avèn recomandat :

- Sustot quan te'n tornes, ne t'emportaràs pas jamei arren. Sinon ne te'n tornarés pas !

Alavetz, era, que minjava d'aqueth pan, que l'agradava hèra, que la temptava de se n'emportar. Lavetz, au troisième còp que i anè, que's pensè :

- *Quand mèma, totun*, que vas totun ensajar ja ! Que te'n vas emportar drin de pan !

Lavetz que mingè e tot aquerò :

- Minja de tot çò qui volhas. De tot, rassasia't ce'u disèn las hadas.

Mes non calè pas préner arren. Alavetz que's pensè :

- *Quand mèma, totun*, que i a de tot... Que te'n vas emportar drin de pan !

Alavetz que s'avè esconut *un mossec de pan* tà'us amuishar aus de casa quin èra bon. Que'u s'avè hicat ena pòcha, plan esconut e, « ma foi », qu'avè fenit eth « machine », que se'n tornava, que se'n volè tornar.

Alavetz quan l'orbín era pòrta tà se'n anar, la hemna non podè pas passar ! Non i avè pas arren a har, era pòrta non la deishava pas partir, non podè pas passar ! Lavetz que'u digón :

- Surament que ve'n devetz emportar quauquarren d'ací enlà.

Alavetz era que reflechí... qu'ac sabè ja era ! Que digó totun :

- Non seré pas aqueste mossec de pan qui m'aví hicat hens era pòcha com èra hèra bon tà l'amuishar aths nostes ?
- A non, non que'u digón, *minjatz-lo ve* o *deishatz-lo*, non cau pas emportà'u !

Alavetz la hemna que'u se mingè e atau que partí, atau que podó passar !

Cuelhut per las annadas 80 per Joan Pau Latrubesse auprès de Maria Lavia

Drin de vocabulari :

Hò hòu : interjeccion qui marca l'estonament

Cinc o sheis de familha : cinc o sheis mainatges

Aquera hemna que n'a cinc de familha : « Cette femme a cinq enfants ».

Qu'èm cinc de familha : « Nous sommes cinq frères et sœurs ».

« sage femme » : Maria Lavia qu'emplega atau lo mot francés e drin mei en davant « acochusa ». Lo mot tradicionau qu'ei *maiolèra*. A noste, que'm sembla que la mair e coneishè aqueth mot mes no'n soi pas segur, segur.

Acochà's : que notam ací ua fòrma pronominau. Lo mot tradicionau qu'èra *amainadar* o *amainadà's*.

Que la s'anèn cuélher : « ils allèrent (se) la chercher »

Era prauba mair de Panissa : ací l'adjectiu *prauba* qu'ei sinonime de *brava*. Qu'ei ua marca de compassion de cap tà ua persona d'aunor. Que s'emplega mei que mei quan la persona n'ei pas mei d'aqueste monde.

Quand mèma, totun : expression qui s'enten en la lenga parlada dab adarron « quand même » prononciat a la bearnesa e *totun* qui ei l'equivalent vertadèr en gascon. Drin estranh com construccion...

Un mossec de pan : un tròç de pan

minjatz-lo ve : « mangez (vous) le »

Petit comentari :

Dab aqueste conde, en seguir l'imaginari de Maria de Lavia, que descobrim la comunautat de las hadas :

1 - On demoran las hadas :

- Que viven devath tèrra. La galerias que son eras qui las an curadas e amenatjadas de plan : qu'an tot l'aisidèr, com en un castèth.
- Las hadas que son creaturas ligadas a la Tèrra mair qui èra divinizada en la tradicion

2 – Comunicar :

- Las hadas que parlan la lenga deu vilatge. Qu'ei atau qui van anar cercar ua mairolèra e qui la van suenhar de com cau en arreconeishença deus sons servicis.
- Las relacions enter las duas comunautats que son bonas : las hadas que demandan ua ajuda e de tira qu'an l'accòrd. Situacion exeptionau : en partida non i a pas relacions enter lo monde de las hadas e los umans : que sorteishen sustot la nueit au clar de lua.

3 – Amainadar :

- En la societat de las hadas non i a pas mairolèras. Donc entà amainadà's que van cercar ua hemna deu vilatge. Perqué ? En purmèr que i a tostemp interdits sus la sang e que prenen donc ua hemna menopausada. E puish, en los condes, las hadas que son tostemp joenas, non pòden pas aver l'experiéncia qui a aquesit ua vielha hemna. Las hadas que son donc beròdias e ben.hasentas mentre que las broishas, au contre, e son vielhas, lèdas e mau.hasentas.

4 – Un conde... o un raconte ?

- La màger part deu temps los condes de hadas que son classats condes meravelhós. En aqueths cas, n'avem pas nada indica ni temporau ni espaciau.
- Au contre, en aqueste conde, que s'i parla d'ua persona : la mair de Panissa. Qu'èra probable ua familha coneishuda deu vilatge de Momor, aquera mair de Panissa que devè estar ua mairolèra de renom... La maison Panissa qu'existèish tostemp en aqueth vilatge.

5 – Lo pan hèra bon

- Las hadas, eras qui an secrets, que hèn, probable, un pan blanc hèra bon qui cambia deu pan negre deus paisans. Mes non vòlen pas que sòrti de lor. Los umans que poderén lhèu trobar la recèpta. Qu'ei lhèu lo hazard mes la mairolèra qu'ei la mair de Panissa ... e lo panissèr qu'ei lo « boulanger »!

6 – Un interdit

- La hemna que pòt minjar tot çò qui vòu mes n'a pas lo dret de's har seguir arren. Que va transgressar aqueth interdit e non va pas poder sortir. Totun que s'ac va virar shens estar punida, çò qui amuisha que las hadas e son bravas.
- Qu'avem dus mondes qui no's deven pas mesclar... sonque en cas de besonh !